EEN PACIFICATIE VOOR EUROPA?

EENENVEERTIGSTE
PACIFICATIELEZING

EEN PACIFICATIE VOOR EUROPA?

PHILIPP BLOM

De Pacificatielezingen vzw organiseert prestigieuze lezingen die de rijke erfenis van de Pacificatie van Gent (1576) levend houden.

Axel Buyse, Leuven; Lia Voermans, Zundert; Stefaan D'haeze, Gent;
Vic van den Broek, Chaam; Miet de Bosschere, Oegstgeest; Jan De Winter, Gent;
Hubert De Saedeleer, Sint-Martens-Latem;
Maya Rispens, Rijnsaterwoude
Filip Van der Poorten, Gent

www.pacificatielezingen.org
Jan Delvinlaan 95 – 9000 Gent België

De Pacificatielezingen vzw heeft een structurele samenwerking met

De Nederlandse Taalunie / Het Vlaams-Nederlands Huis deBuren
Diplomatieke vertegenwoordiging van Vlaanderen in Nederland
De ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden in België
De Lage Landen / Prins Bernhard Cultuurfonds Noord-Brabant / Marnixring
Orde van de Prince / Noordstarfonds vzw
Algemeen Nederlands Verbond / de Stichting Noord-Zuid Zevenaar
de steden Gent en Breda
Van Hende Advocaten

De eenenveertigste lezing werd gehouden in Gent op 8 november 2025

© Philipp Blom
© De Pacificatielezingen vzw

Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of vermenigvuldigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever en auteur.

EEN PACIFICATIE VOOR EUROPA?

Philipp Blom

De Pacificatie van Gent uit 1576 was een belangrijk historisch moment. De unie van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlandse provincies creëerde politieke macht voor de bezette Lage Landen en zou hen in staat gesteld hebben om hun krachten te bundelen en de gehate Spaanse overheersers te verdrijven. Het was helaas een kortstondig succes, met een beperkte reikwijdte. De Pacificatie van Gent loste ook niet alle problemen op maar was slechts een stap op weg naar een pragmatisch akkoord. De weg naar verandering bestaat uit zulke stappen.

Vanuit het perspectief van vandaag, 449 jaren later, lijkt zo'n stap enorm, omdat vandaag geen vrede mogelijk lijkt in Europa of omliggende landen. De naoorlogse relatie van Europa met de VS ligt in puin, in Gaza werd met Europese tolerantie een volkenmoord gepleegd, Rusland valt niet alleen Oekraïne binnen maar valt ook Europese staten aan door middel van hybride oorlogsvoering. Het continent kampt met enorme problemen op het gebied van zijn economisch model, de energievoorziening en onopgeloste politieke kwesties zoals migratie en demografische veranderingen. Daarnaast stellen we een desintegratie vast van de politieke structuren en, cruciaal, van het vertrouwen in de politiek, de wetenschap, en de waarheid zelf.

We hebben pacificatie nodig. Laten we ons dus afvragen hoe een pacificatie voor Europa er vandaag de dag uit zou zien.

Om die vraag te kunnen beantwoorden, moeten we eerst de huidige situatie begrijpen, evenals de belangrijkste factoren die hiertoe hebben geleid, want, zoals Einstein al opmerkte, is het onmogelijk om een probleem op te lossen met de ideeën die ertoe hebben geleid. In een tweede stap kunnen we dan de meest urgente prioriteiten schet-

sen, en in een laatste stap kunnen we zoeken naar plausibele strategieën om die te verwezenlijken.

De gedroomde Europese vrede verstoord

Niet lang geleden las ik een interview met de Russische journalist Mikhail Zygar, die zei dat hij van zijn vrienden in Moskou hoorde dat mensen het hadden over het Amerika van Trump en zich afvroegen of wat er in 1989 met de Sovjet-Unie was gebeurd, nu ook gebeurde met de VS, de NAVO, de hele naoorlogse orde en wat bekend stond als "het Westen". Het meest interessante was hun redenering: de USSR stortte in, zeiden ze, omdat de mensen niet meer in de officiële ideologie geloofden en cynisch waren geworden.

Afgezien van de zeer terechte scepsis over de vraag of de Sovjetburgers ooit echt in de officiële ideologie geloofden, zat hier een zeer serieus punt in. Niet iedereen hoeft immers in een maatschappelijk systeem te geloven om het te laten werken, maar wanneer een kritische massa mensen dat niet meer doet, stort het in.

De gedachte bleef in mijn hoofd hangen: wat als de mensen in het westen niet langer in de officiële ideologie geloven en cynisch zijn geworden? Wat blijft er dan over van de liberale democratie, van de mensenrechten, van Europa? Het antwoord lijkt mij vandaag de dag in de VS te worden uitgevochten: een op regels gebaseerde orde vervalt in nihilisme, een toestand van algemene wetteloosheid waarin de sterksten de koek onder elkaar verdelen.

Europeanen leken verrast te zijn over deze ontwikkeling, verontwaardigd dat hun posthistorische, vredige leven zo bruusk werd verstoord door de geschiedenis. Europa, dachten velen, had de antwoorden gevonden op zijn historisch trauma, had de tijd van ideologische conflicten en irrationele oorlogen achter zich gelaten ten gunste van een allesomvattende markt van slimme en capabele mensen. Het probleem met andere landen was simpelweg dat zij, ondanks alle samenwerking en hulp, niet in staat leken om meer westers te worden, meer zoals wij. Succes was een kwestie van superieure morele aannames en beter management.

Dit was een behoorlijk gemakkelijke, om niet te zeggen ongelooflijk simplistische manier van denken, waarbij het koloniale verleden van Europa, de rol van zijn oorlogen en machtsverhoudingen, zijn industriële uitbuiting en slavernij bij het bereiken van dit unieke hoge niveau van beschaving gemakshalve buiten beschouwing werden gelaten.

Toch was dit waar de Europese discussie zich in de jaren 2000 bevond. Europa koesterde het gevoel dat het aan de juiste kant van de geschiedenis stond.

Echter, toen de oom aan de andere kant van de oceaan zijn beschermende hand terugtrok en er tegelijkertijd oorlogen uitbraken aan de oostflank en ten zuiden van Europa, werd het continent er zich plotseling van bewust dat de geschiedenis terug was en dat Europa volstrekt onvoorbereid was op de nieuwe realiteit waarin het zich bevond.

Duitsland, de grootste economie van Europa, voelt dit bijzonder sterk aan. De briljante outsourcing-oplossing die ervoor zorgde dat het land beschikte over goedkope energie uit Rusland, een enorme markt in China en veiligheid dankzij de VS, ging in rook op, waardoor politici en bedrijfsleiders moesten toegeven dat er geen langetermijnplan B was. Europa moet zichzelf heruitvinden.

Werkpunten voor een nieuwe Pacificatie

Laten wij ons voorstellen dat dit, de Pacificatie van Europa, daadwerkelijk een politiek project zou kunnen zijn. Laten we niet te ambitieus zijn. Laten we ons Europa in 2050 voorstellen, over 25 jaar. Hoe zou dit continent eruit moeten zien en welke richting gaat het op dit moment uit? Hoe ver liggen deze wegen uit elkaar en wat kunnen wij doen om ze naar elkaar toe te brengen?

Het is belangrijk om die vraag te stellen, ook al is die slechts een gedachte-experiment. Zelfs voor de volgende generatie zijn de veranderingen als gevolg van AI en digitalisering, de klimaatramp en de politieke en economische resultaten daarvan, de galopperende ontwikkeling van nieuwe technologieën, wereldwijde migratie en een hernieuwde dreiging van oorlogen in een globaal verbonden wereld te complex om zinvolle voorspellingen te doen. Wel is het mogelijk om een beeld te schetsen van het soort Europa dat in veel van de resulterende scenario's zou kunnen overleven, een Europa dat is toegerust om met tegenslagen om te gaan en indien mogelijk te blijven bloeien.

Als wij denken aan een duurzaam en dynamisch Europa in 2050, staan er drie vrijwel onomstreden punten op mijn lijstje: Europa heeft autonomie nodig om beslissingen te kunnen nemen over zijn eigen toekomst en over hoe zijn samenleving moet functioneren. Het gebruik van energie en hulpbronnen moet zo duurzaam mogelijk zijn, en Europa moet democratisch zijn en gebaseerd op de Verlichtingstraditie van mensenrechten, emancipatie en solidariteit.

Hierover is het gemakkelijk overeenstemming te bereiken en het is aangenaam abstract. Echter, de confrontatie met de implicaties van die eenvoudige ideeën is ontnuchterend.

1.

Laten we beginnen met het eerste punt, zonder welke de andere zinloos zijn: Europese autonomie.

Er bestaat uiteraard geen totale soevereiniteit in een geglobaliseerde wereld. Er zijn wel staten en allianties die zelf strategische beslissingen kunnen nemen over hun toekomst, en andere staten en bondgenootschappen die dat niet kunnen en die beslissingen van anderen dienen te ondergaan. Om een stem en voldoende autonomie te hebben, moet Europa niet alleen een sterke en innovatieve economie hebben en zijn grenzen kunnen beheersen; in een imperiale wereldorde moet het ook over voldoende militaire capaciteit beschikken om aanvallen af te slaan en niet te worden gechanteerd. *Si vis pacem para bellum*. Europa moet daarom ook in staat zijn om zoveel mogelijk in zijn eigen energie, voedsel en grondstoffen te voorzien. Op dit gebied heeft Europa dramatische tekorten.

In feite begraaft Europa nu al zijn ambities voor zelfbestuur. AI en digitalisering gaan in de komende jaren onze samenleving, economie, regeringen en arbeidsmarkten transformeren. Europa is in dit scenario een eenvoudige klant, een licentiehouder voor producten die in China en in de VS worden gemaakt en gecontroleerd. Er is geen commercieel Europees groot taalmodel, geen AI dus, er is geen levensvatbare Europese cloudopslag, sterker nog, 70 % van alle Europese overheidsgegevens wordt op Amerikaanse servers bewaard. Niemand gebruikt Europese sociale media, waarvan de algoritmen anders zouden kunnen zijn dan die van Silicon Valley, en hoewel er in Europa meer start-ups en briljante ingenieurs zijn dan in de VS, kunnen zij hier geen financiering en kansen vinden en verlaten ze uiteindelijk Europa. De Europese braindrain is een feit. Vrijwel geen enkel instrument van deze revolutie staat onder Europese controle. De Europese economieën en samenlevingen zijn hard op weg om digitale koloniën te worden, als zij niet op korte termijn enorme en ook enorm dure inspanningen leveren. Zoiets is mogelijk, maar dan moet er wel een begin gemaakt worden.

De kwestie van de grenzen roept een van de meest controversiële kwesties in de Europese politiek op: migratie. Om een lang debat kort te houden: ja, er zijn problemen, nee, Europa kan niet oneindig veel vluchtelingen opvangen en ja, het moet kunnen beslissen wie binnen Europa mag komen. Maar afgezien van humanitaire principes en internationale verplichtingen blijft er het simpele feit dat Europeanen (net als alle mensen in

de wereld) in de afgelopen decennia aanzienlijk minder kinderen hebben gekregen. In het geval van Europa zitten wij zelfs ver onder het vervangingsniveau. Op de lange termijn is dit geen probleem, maar zolang er pensioenen van babyboomers moeten worden betaald en het sociaal weefsel van maatschappij en economie overeind moet blijven, zal Europa veel meer migratie nodig hebben dan tegenwoordig het geval is.

En ja, natuurlijk gaat dat Europese landen nog meer veranderen. Ikzelf ben niet bang in een land te leven waar mensen met andere achtergronden, waar mensen die er anders uitzien, het land opnieuw uitvinden. Dit is overigens altijd gebeurd. Ik ben me ervan bewust vanuit een bevoorrecht perspectief tegen dit fenomeen aan te kijken. Veel gaat veranderen in de Europese samenleving, maar voor een vergrijzend continent (ook dat is een verandering!) kan deze collectieve transformatie alleen maar goed zijn. En ja, het is waar dat digitalisering het economische deel van dit verhaal kan verstoren door productiviteitswinst en het daarmee gepaard gaande banenverlies, maar de demografische realiteit blijft.

Een democratisch Europa moet dus in staat zijn zich te verdedigen in een grotendeels vijandige omgeving. Geen enkel Europees land is sterk genoeg om op te treden tegen de hybride oorlogsvoering van desinformatie, misinformatie, sabotage, politieke moord, partijfinanciering en directe inmenging in democratische verkiezingen die al plaatsvinden. Als ze niet samenwerken, met een heldere legitimiteit en een duidelijke en eenvoudige besluitvorming, zullen de Europese staten een voor een worden omvergeworpen door vijandige actoren. Daarom ben ik van mening, en dit is maar een mening, dat alleen een federaal Europa met een direct gekozen parlement en een sterke regering, met één Europese financiële markt en investeringsstructuur, één leger en één beleid voor duurzaamheid en economische ontwikkeling de uitdagingen van de komende decennia kan overleven.

2.

Dit is slechts het eerste punt. Europa's weg naar duurzaamheid (ook een strategische noodzaak) en sociale vrede moet nog volgen. De enorme uitdagingen van deze toekomst zijn nu al duidelijk. De overgang naar duurzame energie in een tijd van economische crisis en strategische uitdagingen is als vierdimensionaal schaken: erg ingewikkeld. Wie daaraan begint, gaat zeker fouten maken en ervoor gehaat worden, maar de enige écht grote fout is nog even te wachten, wachten in de hoop dat het uit zichzelf gebeurt. De énige fout is niets te doen.

Deze transitie wordt geplaagd door belangenconflicten, langetermijn- versus kortetermijnbehoeften, en zit vol valkuilen, compromissen, invloedrijk gelobby, en begrotingstekorten. Maar ze is ook noodzakelijk. Geen enkel continent dat grotendeels afhankelijk is van energie uit andere landen en dat geen controle heeft over de cruciale technologieën van zijn tijd kan vrijelijk handelen in zijn eigen belang. En in een wereld die in chaos is gestort door oorlog, willekeur, machtsmisbruik, galopperende klimaatrampen, enorme migratiebewegingen en totale afhankelijkheid, kan geen enkel continent ooit hopen zijn eigen noodlot te bestemmen.

3.

Het laatste, misschien wel de meest waardevolle punt, het punt dat het dichtst bij het hart van deze lezing ligt - hoe zou pacificatie er voor Europese samenlevingen uit kunnen zien? En waarom leven onze samenlevingen niet in vrede, in tijden van historische rijkdom en stabiliteit (ja, die stabiliteit is er nog steeds, vergeleken met andere eeuwen)? Dit is de moeilijkste vraag om te beantwoorden, omdat het ook de meest politieke vraag is. Ik zal dat proberen met de woorden van iemand die niet uit mijn politieke familie komt, de conservatieve, christelijke rechtsgeleerde Ernst-Wolfgang Böckenförde, die in 1962 schreef:

„De liberale, geseculariseerde staat leeft van voorwaarden die hij zelf niet kan garanderen. Dat is het grote risico dat hij omwille van de vrijheid heeft genomen."

Wat zijn deze aannames? Ik zou zeggen: een fundamenteel respect voor elkaar, een basis van tolerantie, een vertrouwen dat afspraken worden nagekomen (dat iemand zijn ambt ook weer terug geeft), een fundamenteel geloof dat dit spel in ieders voordeel is. Want een democratische staat is een spel, bestaat uit een stel regels. Elke burger is een speler, en spelers kunnen zelfs (via verkiezingen) overeenkomen om de regels te veranderen. Maar ze moeten wel willen spelen.

Je houdt je aan de regels van een spel omdat je je vermaakt, of omdat het nodig is (verkeersregels), of omdat je je met het doel van het spel identificeert, omdat je denkt dat het spelen van dit spel beter is dan het spelen volgens de regels van anderen. Het spel te spelen vereist de regels te volgen, ook als dat soms lastig is. In de praktijk zijn mensen vrij tolerant ten aanzien van de regels en zullen zij die zelfs volgen als ze vervelend zijn, zolang de spelers hun fundamentele belang maar herkennen in het doel van het spel,

en zolang zij elkaar voldoende vertrouwen. Maar zij zullen zelfs het eenvoudigste spel saboteren als zij denken dat ze niet hun eerlijke deel krijgen.

Ik weet waar ik het over heb, want ik heb voor mijzelf een experiment gedaan. Ik heb over een vrij lange tijd online FIFA gespeeld, het populaire voetbal-videospel. Ik ben eigenlijk niet geïnteresseerd in voetbal, maar ik wilde weten hoe dit soort spel werkt en wat het met mensen doet, dus ook met mij. Ik ontdekte niet alleen dat ik meer ambitie had om te winnen dan ik dacht, en ik stelde vast dat mijn kleine, zuiver digitale successen en nederlagen mijn hele dag konden beïnvloeden. Ook stelde ik vast dat ik om kampioen te worden credits moest verdienen door dagelijks zinloze en eigenlijk behoorlijk vervelende taken uit te voeren, wat ik dan ook deed. Interessant genoeg zorgde dit er niet voor dat ik het spel staakte of mijn account verwijderde. Het bindt spelers aan het spel, om dagelijkse klussen te doen en er tijd en werk in te investeren, zoals psychologen in een lange reeks tests hebben ontdekt. Regelmatige rituelen zorgen voor loyaliteit en identificatie.

Wat mij ertoe toch bracht het spel te verwijderen, was het besef dat mijn credits en investering niet leidden tot voorspelbare resultaten, dat het spel duidelijk zijn digitale duim op de weegschaal legde, dat ik mijn inspanningen niet kon omzetten in evenredige prestaties, dat het gewoon niet eerlijk was, niet fair. Het slokte mijn tijd en mijn geld op, maar het verraadde ook keer op keer mijn verwachtingen. Weg dus. Voor veel mensen is democratie net als FIFA spelen. Ze doen het werk, zijn fatsoenlijke mensen, steken er uren in, maar de resultaten zijn niet wat hun wordt beloofd op school.
Daar zijn verschillende redenen voor. Een ervan is historisch: de democratische belofte dat wie hard werkt ook vooruit kan komen in het leven en dat kinderen een beter leven zullen hebben dan hun ouders. Dat was alleen mogelijk in een situatie van economische wederopbouw na twee wereldoorlogen. In een wereld van globalisatie is zoiets niet meer het geval, niet alleen door de globalisering zelf, maar ook omdat de economie meer ontwikkeld is en omdat het profijt in toenemende mate in een zeer klein aantal zakken verdwijnt.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de sociale ongelijkheid in Europa alarmerend is toegenomen. In de afgelopen vijftig jaar zijn de voor inflatie gecorrigeerde midden- en lage inkomens gedaald, terwijl de rijkdom van de rijkste tien en vooral de rijkste één procent geweldig is toegenomen. Vroeger verdiende een CEO van een groot bedrijf dertig

keer het gemiddelde salaris, nu is het rond 700 keer. Vandaag de dag bezit de rijkste tien procent van de bevolking in West-Europa 60 procent van de rijkdom (rond 1960 was dat ongeveer 25 procent) en het rijkste een percent controleert 40 procent van het geheel, terwijl de onderste helft van de bevolking samen vijf procent bezit. Geen wonder dat werkende mensen het gevoel hebben dat het spel tegen hen is gemanipuleerd.

En ja, beste mensen, dit is brandgevaarlijk. Het ondermijnt de idee van democratie en het principe van één persoon, één stem. Als een miljardair een president kan kopen of, zoals net in Tsjechië gebeurde, de staat zelf kan kopen, dan is democratie een spel dat niet meer werkt. Temidden van een enorme golf van erfenissen in deze generatie, die welvaart verder consolideren, en gezien het feit dat, zoals Thomas Piketty heeft aangetoond, inkomsten uit kapitaal altijd beter renderen dan inkomsten uit arbeid, is er geen sprake meer van eerlijkheid in het systeem. In dit systeem leven onze kinderen slechter dan hun ouders.

Hier lijkt de pacificatie van Europa even duidelijk als moeilijk: er is geen alternatief voor herverdeling op grote schaal. Al past hier een kanttekening, omdat beleid dat met de beste bedoelingen wordt opgesteld, vaak tot rampzalige resultaten kan leiden. Doen wat goed voelt en juist lijkt, kan averechts werken als het niet met grote intelligentie en, ja, op Europees niveau gebeurt. Europa heeft investeringen nodig om zowel zijn verdediging te financieren, evenals een groene revolutie, als digitale soevereiniteit te financieren, om nog maar te zwijgen van zijn uitdijende sociale status. Daarnaast is het zo dat kapitaal zich razendsnel kan verplaatsen in een wereld van concurrerende belastingparadijzen.

Europeanen keren zich ook af van de liberale democratie omdat die niet meer op hen lijkt, en dat heeft ook te maken met de ontwikkeling van de westerse elites.

Pippa Norris, een Britse wetenschapper die in Amerika werkt, benadrukt hoezeer de revolutie van 1968, die overigens alleen in het Westen en niet in Oost-Europa plaatsvond, een cruciaal moment was voor de erop volgende decennia. Waar vond die revolutie plaats? Op de universiteiten. Niet in de fabrieken of op het platteland. Bovendien was er de babyboom, waardoor er veel meer studenten aan de universiteiten opdaagden. Na verloop van tijd werden die 'universitairen' redacteuren van kranten, gingen ze voor de televisie werken, kwamen ze in het openbaar bestuur terecht, werden ze politici. Zo kwamen ze in de positie om hun ideeën te institutionaliseren. Ideeën die geen tijd hadden gehad om zich door te zetten en die niet noodzakelijk door de meerderheid van de bevolking werden gedeeld. Voor alle duidelijkheid: ik zelf deel ze. Ook ik ben van me-

ning dat mannen en vrouwen, mensen van alle huidskleuren, homo's en hetero's en alle anderen, dezelfde rechten en bescherming moeten hebben, dat de seksuele revolutie en het feminisme een echte 'cultural shift' waren.

Maar de idealen van 1968 waren de idealen van een culturele minderheid, die werden geïnstitutionaliseerd omdat de minderheid in de positie was om dat te doen, met als gevolg dat mensen, die deze revolutie niet of alleen maar indirect hadden meegemaakt (bijvoorbeeld door de beschikbaarheid van de pil), zich niet meer gezien en gewaardeerd voelden in een wereld van andere sociale prioriteiten, die via cultuur, onderwijs en politiek op hen afkwamen.

Die liberale elite heeft vervolgens een manier van denken aangenomen die ertoe leidde dat ze tegen andere mensen twee dingen zeiden: "Als je niet dezelfde idealen op dezelfde manier koestert als ik, dan ben je moreel aan mij minderwaardig", en "Alles wat je ouders dachten, waardoor ze als fatsoenlijke en goede mensen werden beschouwd, is nu verkeerd en belachelijk en maakt je tot een reactionair." Mensen, die economisch niet profiteerden van de groei van de internationale beurs voelden zich ook cultureel vernederd door het feit dat anderen hun vertelden hoe zij moesten denken, wie zij moesten zijn. Hun werd verteld dat ze achterlijk waren, dat ze ook historisch niets hadden om trots op te zijn. Dat is de tweede grote vernedering.

Wat jammer dat dezelfde elite, die eindelijk de waarheid had gevonden, in de financiële crisis van 2008 zo slecht heeft geregeerd en sindsdien een ultra pragmatische economische politiek met een theater van hysterische moraliteit heeft weten te verbinden en de rijkdom steeds meer naar boven heeft geschept. En wat jammer dat ieder probleem in onze maatschappij, die onder normale omstandigheden door een debat kan worden opgelost, door de systematische polarisatie van social media erger en vaak meer onoplosbaar wordt gemaakt.

Wat is een democratische samenleving anders dan een gesprek dat we allemaal voeren over de feiten zoals ze zijn, en vervolgens samen beslissen wat we met die feiten gaan doen? Met sociale media, zoals de Amerikaanse informaticus en digitale wijsgeer Jaron Lanier beweert, wordt ieder van ons anders geïnformeerd over hetzelfde feit, omdat het afhangt van hoe het algoritme het heeft geprofileerd. Het is dus een beetje alsof iedereen bij het openen van Wikipedia een ander artikel over hetzelfde onderwerp te zien krijgt, afhankelijk van zijn of haar geslacht, leeftijd, seksuele voorkeur, zoekgeschiedenis, aankoopgeschiedenis, enzovoort. Iedereen krijgt andere informatie over hetzelfde onderwerp. Hoe kunnen wij dan nog een gesprek voeren over wat wij moeten doen als

wij dat gesprek baseren op verschillende feiten? Social media en het verlies van publieke media, die een bepaalde journalistieke standaard garanderen, kunnen het einde van de mogelijkheid van democratie betekenen.

En terloops, bij social media speelt nog een ander element dat dreigt onze samenleving te verscheuren: nieuwe technologieën ontstaan steeds sneller, veel te snel om te worden begrepen, te snel om in sociale rituelen te worden ingebed en door wetten te worden beperkt. Sociale media bestaan pas ongeveer 15 jaar, ChatGPT maar twee. Maar zij hebben de manier waarop mensen met elkaar praten, hoe zij communiceren, hoe ze werken, hoe zij daten, etc. ingrijpend veranderd.

Wat heeft een maatschappij nodig om een toekomst te zien en om niet cynisch te worden? Een gemeenschappelijk project! Dat vraagt een gevoel van gemeenschap, en daar helpt het niet als sommige mensen duidelijk meer kansen hebben dan anderen. Het helpt ook niet als mensen vol wantrouwen zijn tegenover elkaar. Die problemen kunnen slechts worden bestreden met een pragmatische aanpak: door herverdeling van middelen, door een herovering van de informatieruimte, door de creatie van analoge ruimtes voor ontmoeting en discussie, door andere vormen van democratie zoals burgerraden, die mensen meer gezag en gehoor geven … Kortom, door het gevoel van fairness en vertrouwen terug te brengen, wat gezien de komst van AI een enorme uitdaging is.

Misschien is dat alles een maat te groot voor ons. Misschien zijn wij gewoon decadent geworden, kunnen we niet meer leven zonder luxe, hebben wij in onze zachte samenlevingen de stoerheid niet meer om zo een uitdaging aan te gaan.
Europa heeft juist zo'n uitdaging nodig. Het grote project, dat Europeanen zou kunnen verbinden, ligt voor onze voeten. Om een toekomst te kunnen hebben, moet Europa zich vernieuwen, zich heruitvinden.

Ja, wij moeten dat doen, wij moeten de leiders worden, om wie wij altijd roepen. Pacificatie is moeilijk en lastig, en vergt ook tijd. Het is een stap op de weg, zoals dat ook was in 1576.

Gek genoeg zit Europa vandaag in een sterke positie die veranderingen tot stand te brengen. Wij zijn de kinderen en kleinkinderen van mensen die de maatschappij en de economie opnieuw hebben uitgevonden, en wij hebben het geld, de expertise, de technologie om die transformatie te beginnen.
Het enige wat ons nog ontbreekt, is de wil om het effectief ook te doen.

PACIFICATIELEZINGEN

1981 Albert H. VAN DEN HEUVEL | Het ideologieloze tijdperk

1982 Dirk DOLMAN | Het parlement als pacificatie

1983 Edward SCHILLEBEECKX | Vrede door gerechtigheid

1984 Kees C.A.M. MIDDELHOFF | Wortels van een misverstaan

1985 Johannes G.C.A. BRIELS | De Zuidnederlandse immigratie omstreeks 1572-1630: Een vergeten bladzijde uit de geschiedenis van de Nederlanden

1986 Hella S. HAASSE | De Lage Landen en het Platte Vlak: Kanttekeningen bij een gemeenschappelijke litteratuur

1987 Han ENTZINGER | Immigratie en pluralisme

1988 Fons RADEMAKERS en Roland Verhavert | De Nederlandse film

1989 Jan HOET | De kunst als waarde van morgen

1990 Maarten MOURIK | Culturele coëxistentie in Europa: de noodzaak van een nieuwe pacificatie

1991 Geert VANISTENDAEL | En België heeft Vlaanderen gemaakt

1994 Greetje VAN DEN BERGH | Tussen handhaven en verdwijnen: Het Nederlands in een eenwordend Europa

1995 Cees FASSEUR | Verbittering en verzoening: Nederland en zijn koloniale nalatenschap

1996 Herman BALTHAZAR | Brabantse en Hollandse patriotten: De Revolutietijd in Noord en Zuid, eender en anders

1997 J.L. HELDRING | Pacificatie van Europa?

1999 Eric SUY | Prolegomena voor een pacificatie tussen de volken

2000 Derk-Jan EPPINK | Over de Moerdijk: Cultuurkloven in Europa

2001 Gerard MORTIER | Europa: het gevaar van de verstomming

2002 Paul BEUGELS | Bondgenoten in Cultuur

2003 Jozef DELEU | De Lage Landen 'in de vaart der volken'

2004 Michaël ZEEMAN | Nederlands Geestesmerk? De Lage Landen en hun zelfbewustzijn in hun posthistorisch heden

2005 Rik TORFS | Religie, vrede en onvrede

2006 Paul SCHNABEL | In het zicht van de toekomst

2007 Mia DOORNAERT | Europa als in een duistere spiegel

2008 Herman PLEIJ | Hoe Belgisch is Nederland, hoe Hollands is Vlaanderen
Over de mentale boedelscheiding tussen noord en zuid

2009 Johan DECAVELE | De Pacificatie van Gent her(be)dacht

2010 Marita MATHIJSEN | Relatiebemiddelaars voor en na de scheiding van tafel en bed 1830 en de Nederlandse en Vlaamse literatuur

2011 Ludo ABICHT | Universalisme – Verscheidenheid – Vermenging: een maatschappelijke Bermudadriehoek? Over samenleven in tijden van crisis

2012 Paul SCHEFFER | De grenzen van Europa

2013 Luc DEVOLDERE | Verdwaald in al onze talen – Babel in de Lage Landen

2014 Frits VAN OOSTROM | Ridderkrijg en Burgervrede
Over de dynamiek van twee syndromen sinds de Middeleeuwen en hun driehoek met de taal

2015 Peter VANDERMEERSCH | Geen Nederlander ligt er wakker van, geen Vlaming kan ervan slapen
Over de onzichtbare kloof tussen noord en zuid

2016 Wim VAN DE DONK | Patronen van Pacificatie
Aanmoedigende aantekeningen bij een aarzelend Europa

2017 Frank VANDENBROUCKE | België en Nederland: kleine welvaartsstaten in Europa

2018 Elsbeth ETTY | 'Zijn cultus is ons aller heilige plicht'
Multatuli: de Prometheus in ons taalgebied

2019 Jan RAES | "Verdragen"
Kunst als metafoor voor een meerstemmige samenleving

2020 Omwille van de Covid-pandemie was het niet mogelijk een lezing te organiseren

2021 Manfred SELLINK | Het Land van Rubens en Het Land van Rembrand
Enkele bespiegelingen over kunstenaars en identiteit in de Lage Landen

2022 Stefan HERTMANS | Niet onze wang, maar onze blik

2023 Caroline DE GRUYTER | Europees politiek theater: een nieuw bedrijf

2024 Alicja GESCINSKA | Van het wrede naar de vrede
Over vergeving als politieke deugd

2025 Philipp BLOM | Een Pacificatie voor Europa?

– In 1981 tot 1988, in 1990, 1994, 1995, 1997, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2021 2023 en 2025 werden de lezingen te Gent gehouden.
– In 1989 en 1991 werden de lezingen in Terneuzen gehouden.
– In 1996 werd de lezing te Leiden gehouden.
– In 1999 werd de lezing te Dordrecht gehouden.
– In 2001, 2003, 2005, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2017, 2019, 2022 en 2024 werden de lezingen te Breda gehouden.